

föld, melyen Harruckern uralkodik! Mi hiánya is lehetett jobbágyainak? Ők bizonyára nem tudják mit jelentenek e szók: jobbágy és nyomor!" (*Pap Gábor*)

N. MĂRGINEANU: ELEMENTE DE PSICHOMETRIE — ANALIZA FACTORILOR PSICHICI. Editura Institutului de Psihologie al Universității din Cluj. 1938.

Az egyes tudományok fejlődése és társadalmi alkalmazása bizonyos vonatkozásban egybeesik a matematikai szempontok érvényesülésével. Ezt a kapcsolatot sejteti már Pitagoras és Platon is s hangsúlyozzák az újabb kor gondolkodói, élükön Kanttal, aki szerint minden tudományban annyi a biztos megismerés, amennyi a matematika. S bár Kant még lehetetlennek tartotta a lélektani igazságok matematikailag való kifejezését s ezzel mint tudományt elmarasztalta, az idő nem igazolta álláspontját, amint nem kedvez azoknak a mai pszichológusoknak sem, akik metafizikai beállítottságuk miatt rossz szemmel nézik a mérés bevonulását a lélektan területére. A statisztika és valószínűségszámítás alkalmazása a lélektanban ugyanis befejezett ténynek tekinthető, általuk válik lehetségessé pszicho-biológiai megnyilvánulásainak s ezek összefüggéseinek, valamint egész lelki alkatunk viszonylagosan pontos képletekbe foglalása.

Mesterei, a világszerte ismert szakemberek, *Thorndike, Spearman, L. L. Thurstone, Allport, Kelley* nyomán a pszichometria kérdéseit ismerteti meg Mărgineanu könyve a román tudományossággal. Román kulturviszonylatban növeli a két részre osztott mű értékét a bevezető rész, mely általános tudomány-módszertani és ismeretelméleti kérdéseket tisztáz. A pszichometriai rész elsősorban a középértékekről szól. E kérdés tanulmányozásával már Fechnernél is találkozunk s lényege a méréseknel előforduló hibák minél nagyobb mértékű kiküszöbölése. A második fejezetet az egyének, a tulajdonképpeni kísérleti alanyok közti különbségek kérdése teszi. Fechner és Wundt még nem gondolt arra, hogy a mérések közti eltérések nem tisztán mérési, hanem természetben rejlő hibák is. Ebből a felismerésből indul ki Galton, a biológia és pszichológia tudományos módszerének megalapítója, aki Quetelet nyomán behizonyítja, hogy Gauss törvénye nemcsak megismerési fogyatékoságainkra, hanem a természet fogyatékoságaira is érvényes s ezt a lelki jelenségekre is alkalmazza. Ugyancsak az ő nevéhez fűződik a pszichometriai koreláció-számítás. Míg u. i. a középértékek az egyéni és differenciális lélektani valóság diagnózisára vonatkoznak, addig a koreláció-számítás az egyéni és kollektív lelki megnyilvánulások összefüggéseit kutatja. Ezt fejlesztette tovább *Pearson*, aki először alkalmaz statisztikát az élettudományok, biológia, pszichológia és szociológia terén.

A háború utáni élettudományi kutatások azonban nem állnak meg a jelenségek közti viszonyok és összefüggések felfedésénél, hanem ezeket bizonyos rendszerekben, alkatokba (*configuration, sistem, structure*) csoportosítják. A lélektanban ez az ugynevezett faktor-elemzéshez vezetett, minthogy a modern pszichológiai mérést már nemcsak a lelki megnyilvánulások összefüggése érdekli, hanem ezeknek rendszere, eredő-tényezői (*factor*), melyek a lelki élet alapját teszik. Tudományos formát ezek felderítése azonban csak attól a pillanattól vehetett, amikor az elméletet a méréssel egészítették ki. A faktor-elemzéssel, melynek legkitünőbb művelője az amerikai *Spearman*, lelki életünk a geometria és számtan ruháját ölti magára s a pszichometriának ép' ez a pontja az, ahol a leghevesebb támadások érték.

Milyen módszertani és ismeretelméleti megfontolások adnak létjogosultságot a mérés pszichológiai jelenségek körében történő érvényesítésére? A pszichometria tudományos magatartása felszámolt a formális logika merev álláspontjával s az embert pszicho-biológiai egységnek véve lelki természetű megnyilvánulásaiban nemcsak minőséget, hanem mennyiséget is lát s mint ilyent folytonos vonalba integrált mozzanatoknak tekinti. Ebből a szempontból az egyén intelligenciája azonos jelenség a Gauss-féle görbére helyezett pontok folytonosságával. S a tudomány itt már nem konkrét, érzékeink által felfogható, hanem elvont valóság; nem fénykép, hanem térkép, nem természet, hanem természet és ember.

A számtan pszichológiai alkalmazását tulajdonképpen pragmatikus okok indokolják s minthogy a tények e módszer hasznosságát mutatják, a mérés kiterjesztése feltartóztathatatlanul halad előre. Ezek a mérések számos szociális és gazdasági tevékenység keretén belül hoztak már gyümölcsöket s a pszichotechnikai gyakorlat sikeresnek bizonyult az intelligencia, emlékezet, figyelem, tanulás, technikai és más képességek meghatározásánál. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a lélektan teljes egészében számtani képletekké és geometriai ábrákká lesz. Az elmélet szerepét és jelentőségét a gyakorlati alkalmazás egyáltalán nem csökkenti, sőt elsősegíteni igyekszik.

Megismeréseink — tekintettel megismerési eszközeink fejletlenségére — tökéletlenek. Különösen az életjelenségek területén, mely az egyéni különbségek világa. Itt csak annyiban pontos és induktív, amennyiben megállapításaink bizonyos tény vagy népszerűség kiszakított részletére vonatkoznak. Az ezen kívül eső elemekhez viszonyítva csupán eshetőségekről és dedukcióról beszélhetünk megismeréseinket illetőleg. Míg tehát az első esetben szó lehet matematikai törvényszerűségről, a másodikban már csak statisztikairól és valószínűségről. A pusztán csak eshetőségek igényével fellépő reláció-törvényből egyetemes törvény lett s a statisztikai módszer a biológiai tudományok logikájává lépett elő.

A matematika, illetőleg a statisztika térhódítását a lélektanban különösen a német pszichológia szellemtörténeti iránya nem nézi jó szemmel. *Dilthey* és *Spranger* szerint ugyanis, ellentétben a természettudományok analizisével, a szellemtudományok alapja a szintézis s a természettudományok mechanizmusától eltérőleg a szellemtudományok finalista szempontokat követnek. Ez az álláspont azonban — amint szerző helyesen kifejti — idejét multá. Hiszen a modern tudományok logikája sem a régi merev már. A természettudományokban ma részleges determinizmusról beszélnek s abszolút pontosságról bizonyos mértékben a fizikában is lemondtak s végül a szintetikus és analitikus módszer nem szöges ellentétben állnak egymással, hanem kölcsönösen kiegészítik egymást. Természetesen mindez nem jelenti azt, hogy a pszichometrián kívül nincs egyéb új a lélektan területén, hiszen ez formális tagadása lenne *Spranger*, *Janet*, *MacDougall* és *Freud* érdemeinek. Az ideál azonban mégis csak az lehet, hogy az elmélet tételeit pszichometriai uton lemérjék és ellenőrizzék. S igaza van Spearmannek, hogy a pszichometriai szempont érvényesülése olyan iskola alapjait rakja le, amely az iskolák alkonyát jelenti a lélektanban. Azzal ugyanis, hogy a pszichológia matematikai ruhát ölt, a pszichológiai törvény valójában már csak két tényezőtől függ: 1. az objektíve adott jelenségektől; 2. az egyetemes logikai követelmények alól felszabadulva a pszichológus egyéni és társadalmi adottságainak járulékaitól. Ez pedig minden való-

színúséggel a lélektan belső bűneitől való megszabadulásra vezet. Egyetemes jóvá természetesen csak akkor válik, ha a társadalom is, mint eredményeinek alkalmazója, feladja egyéb fogyatékoságait.

(*Mezei Dezső*)

ÚJ DIDEROT-IRODALOM

Ha igaz a régi megállapítás, hogy az utókor szemében az a mű marad érték, amely a legmaradéktalanabbul fejezi ki saját korát, úgy meg kell állapítanunk, hogy nincsen viszonylagosabb dolog az írói halhatatlanságnál. A halhatatlanság ugyanis nem zárja ki a tetszhalottságot s a félig vagy egészen elfelejtett remekíróknak olyan korra van szüksége a feltámadáshoz, amely megérti és értékeli igyekezetét, amelynek kérdései, legalább részben, azonosak az övéivel. Diderot megítélésének és értékelésének változatossága a francia irodalom és gondolkodás különböző korszakaiban, meggyőző igazolása ennek a felfogásnak. Sokkal erősebb, érdekesebb és eredetibb egyéniség volt annál, semhogy a teljes elfelejtettségbe kerülhetett volna a halála óta eltelt másfél század folyamán; de a francia forradalomra következő visszahatás éveiben róla csupán, mint a 18. század diszitó figurájáról, kedves és bogaras különcéről akartak tudni, esztétikai és irodalmi felfogásaival alig, bölcsészeti és tudományos eszméivel pedig egyáltalán nem foglalkoztak; hacsak azért nem, hogy materializmusát tagadják vagy az erkölestelenség vádjával bélyegezzék.

A mai Franciaország eszmei és elméleti alapvetői, akik a kulturális hagyomány kincsét nem úgy akarják megmenteni, hogy páncélszekrényekbe zárják, hanem éppen a tömegek között igyekeznek újból érvényes pénzként terjeszteni, többi szellemi ősük mellett Diderotról sem feledkeztek meg. Az utóbbi pár év folyamán egész sor, többé-kevésbé tudományos jellegű tanulmány, jelent meg az *Encyclopédie* szerkesztőjéről és a *Rameau Unokaöccse* szerzőjéről. Bármilyen furcsán hangzik is, a legérdekesebb mind közül a két kötetnyi eddig ismeretlen Diderot-szöveg, amit a *Nouvelle Revue Française* adott ki. Diderot sorsának egyik legjellegzetesebb vonása, hogy azokat a munkáit, amiket ma főműveinek, többet közülük pedig a modern gondolkodás alapvető dokumentumainak tartunk, ki sem adta életében s fenmaradásukról sem gondoskodott. Évtizedek múltán, kézről-kézre jutó kéziratok szeszélyes földalatti vándorútjának végén bukkant például napvilágra a *Rameau Unokaöccse*, amit először Goethe adott ki németül s csak a német szöveg franciára való fordításából ismerték Franciaországban, míg a 19. század derekán elő nem került, nem az eredeti kézirat, hanem csupán hitelesnek tűnő másolata.

Diderot életének festőiségét, változatosságát, lendületét, magával ragadó ritmusát kitűnően érzékelteti *André Billy* életrajza, amely szerencsésen egyeztetni össze a pontosságot, a dokumentáció alaposságát az előadás élénkségével. Az élénkség és érdekesség nem rendkívüli erény annál, aki Diderotval foglalkozik, hiszen a Langres-i késműves fia olyan színes egyénisége volt a különben sem unalmas 18. századnak, melynek alig akad párja. Diderot műve, levelezése, de regényei is tele önéletrajzi adalékokkal és megjegyzésekkel. Csak önarcképét is többet idézhetnénk, mert valahányszor megrajzolta, vagy megmintázta valamelyik művész, a műkritikus Diderott, mindannyiszor bő kommentárral kísérte a portrét és igazán nehezen választanánk, ha meg kellene mondanunk, hol jelenik meg élethűbben: a metszeten vagy pedig saját soraiban. Billy könyvében illő helyet kap a filozófusok szektájának székesegyháza, d'Holbach báró párizsi palotája és vidéki háza, ahol homéroszi nevetések, Rabelais-i tréfák, kedves, családias jelenetek és az erdőn-mezőn folytatott séták